crarea ar fi fost însoţită şi de un rezumat într-o limbă străină de largă circulaţie ar fi fost mai accesibilă unui cerc mai extins de cititori din lumea ştiinţifică externă. De asemenea ne exprimăm părerea că un indice general era nu numai binevenit, ci chiar necesar.

Dar aceste amănunte nu ştirbesc cu nimic valoarea lucrării şi nu înseamnă că autoarea nu s-ar fi achitat cu deplin succes de dificila misiune de a elabora un studiu atît de anevoios din foarte multe puncte de vedere. Pentru orice cercetător al istoriei antice datele şi concluziile însumate în filele cărţii sînt un foarte important material de referinţă. Însă ceea ce ni se pare mai important e faptul că Cecilia Ioniţă a realizat şi o preţioasă contribuţie românească în elucidarea unei controversate şi mult disputate probleme a istoriei antice universale, aceea a relaţiilor agrare din Grecia veche.

Liviu Mărghitan

PAUL MACKENDRICK, *The Dacian Stones, Speak*, The University of North Carolina Press, Chapel Hill, 1975, 248 p.

Autorul cărţii pe care o prezentăm, Paul MacKendrick, este profesor la Universitatea din Madison (Wisconsin, S. U. A.) şi se recomandă printr-o serie de lucrări publicate anterior, scrise într-un spirit asemănător cu cea de faţă: *The Mute Stones Speak*, *The Greek Stones Speak*, *The Iberian Stones Speak*, *Romans on the Rhine*, *Roman France*. Adresîndu-se în general unui public larg, eventual şi unor specialişti mai puţin familiarizaţi cu problemele istoriei vechi româneşti, MacKendrick foloseşte izvoarele şi metodele arheologiei pentru a scrie, în primul rînd, o istorie culturală. În adevăr, cartea sa este bogată în descrieri de monumente, de descoperiri, de obiecte, iar ilustraţia abundentă, de excelentă calitate, întregeşte aceste descrieri şi le face accesibile chiar şi cititorului cel mai puţin pregătit. Autorul nu se mulţumeşte însă cu atît; cartea sa nu este un ghid istoric, ci o istorie culturală şi politică a pămîntului românesc, începînd din neolitic şi mergînd pînă la sfîrşitul antichităţii. Scopul său este acela de a furniza cititorului explicaţia originalităţii, a poziţiei particulare a poporului român, ca reprezentant principal al romanităţii orientale. Împletind descrierile de monumente cu datele de istorie politică şi cu cele de geografie istorică, autorul urmăreşte consecvent firul continuităţii de limbă, de cultură, de locuire pe acelaşi pămînt. El subliniază receptivitatea mediului autohton faţă de aspectele superioare ale civilizaţiei clasice greco-romane, capacitatea sa de a le asimila în forme originale şi de a le transmite prin intermediul atîtor generaţii, poporului român de azi.

Cartea lui MacKendrick este solid documentată. Aşa cum rezultă dealtfel şi din bogata listă bibliografică pe capitole (p. 223—233), autorul este la curent cu publicaţiile româneşti, vechi şi noi, precum şi cu bibliografia străină dedicată istoriei vechi a României. În plus, din paginile cărţii se simte că autorul a văzut multe din monumentele descrise. Şederii sale în România, el datorează în plus contactele şi discuţiile cu cercetătorii români, înţelegerea nuanţată a punctelor de vedere exprimate de istoriografia românească, puncte de vedere pe care, dealtfel, le împărtăşeşte în cea mai mare parte. În general, se poate spune că avem de-a face cu o carte de popularizare de nivel ridicat, oferind un bun punct de pornire celui ce ar dori să ajungă la o cunoaştere mai profundă a problemelor tratate.

Firul conducător al cărţii este cel cronologic. Expunerea începe cu un scurt capitol dedicat neoliticului, epocii bronzului şi primei epoci a fierului (1. *Romania in Prehistory*). Menţionînd statuetele de la Cernavoda, ceramica de Cucuteni, tezaurul de la Perşinari, descoperirile de la Wietenberg, Monteoru sau Ferigile, autorul vrea să sublinieze, fără a pune problema unei continuităţi etnice, tradiţiile străvechi, de mare strălucire ale culturii autohtone. Implantarea coloniilor greceşti (2. *Greek Colonies on the Black Sea*) şi evoluţia lor multiseculară sînt privite în cadrul normal al interacţiunii cu populaţia locală, geto-dacă. Concluzia lui MacKendrick: „Strămoşii românilor moderni au reuşit să absoarbă cele mai bune lucruri din cultura greacă, fără a şi-o pierde pe a lor proprie" (p. 42). Dovada o aduce capitolul următor (3. *The Dacian Heartland*), în care sînt descrise cu lux de amănunte marile aşezări geto-dace: Zimnicea, Crăsani, Popeşti, cetăţile din Munţii Orăştiei („unique in all Europe"), celelalte cetăţi din sudul Transilvaniei (Căpîlna, Tilişca etc.) şi, în sfîrşit, cele din Moldova (Bîtca Doamnei, Barboşi). Înflorirea multora dintre aceste aşezări în secolul I î. e. n. este pusă de autor în legătură cu „prima persoană tridimensională" din istoria Daciei, Burebista, care „cu geniu diplomatic şi militar, prin convingere şi forţa armelor" a rea-

lizat unirea triburilor geto-dace. Atît Burebista, cît și Decebal au știut să folosească „realizările tehnologice" ale civilizației greco-romane, dar această înflorire din perioada dacică „clasică" a fost întreruptă de cucerirea traiană. Premisele romanizării fuseseră însă deja constituite prin asimilarea anterioară a bunurilor culturale greco-romane.

Vorbind despre războaiele daco-romane (cap. 4. *The Roman Conquest*), pe care le descrie în special pe baza reprezentărilor de pe Columnă, autorul remarcă cu admirație eroismului și demnitatea dacilor. Pierderile lor au fost mari, dar viața a continuat sub semnul romanizării : „Romanizarea a dat dacilor prosperitate, fără a-și pierde cultura lor autohtonă, și atunci cînd romanii s-au retras la 271 e. n., dacii au dăinuit, profitînd de ceea ce ei au învățat de la maeștrii lor romani, vorbind latina care este încă temelia limbii române și pe deplin conștienți de moștenirea lor culturală de la Roma . . . " (p. 90). Cucerirea romană a adus, desigur, și multe suferințe pentru daci, dar predominante au fost „binefacerile romanizării" : apariția unor adevărate orașe, înflorirea meșteșugurilor, a mineritului și agriculturii, dezvoltarea rețelei de drumuri, securitatea frontierelor. Asupra tuturor acestor aspecte autorul insistă în cap. 5 (*Dacia under Roman Rule*), prezentînd datele arheologice și istorice cunoscute despre principalele orașe și castre. Concluzia sa este că cinci generații au fost suficiente pentru ca dacii să se romanizeze, iar retragerea aureliană, implicînd doar administrația, armata și pătura bogătașilor, nu a putut anula rezultatele romanizării. Dobrogea este tratată separat (cap. 6. *Dobruja 125B.C.-A. D. 275*) și pe bună dreptate, avînd în vedere soarta ei istorică particulară. Aici influența politică, economică și culturală a Romei s-a impus mai de timpuriu, încă din sec. I î. e. n., iar despre un început al romanizării s-ar putea vorbi deja din sec. I e. n. În acest capitol, autorul preferă descrierii de monumente, urmărirea firului istoric de-a lungul acestor patru secole, punînd în evidență perioada de apogeu a prosperității și romanizării în Dobrogea, în vremea lui Traian și a urmașilor săi. După MacKendrick, în Dobrogea romanizarea a fost mai intensă în mediul rural, unde romanii — descendenți de plugari — au avut succes la țărănimea getică. Trupele și în special veteranii au avut un rol special în acest sens.

O atenție deosebită acordă autorul (cap. 7. *Dacia and Moesia during the Late Empire*) evidenței arheologice care documentează menținerea influenței sau chiar a autorității romane în Dacia nord-dunăreană, după 271 e.n., accentul căzînd pe descoperirile de la Drobeta, Sucidava, Apulum etc. O viziune întru-cîtva limitată, de clasicist, îl împiedică pe MacKendrick ca pe lîngă monumentele tipic romano-bizantine, să acorde aceeași atenție monumentelor culturii autohtone romanizate (Bratei, Ipotești-Cîndești), așa cum anterior ignorase descoperirile mai modeste, dar pline de semnificație pentru problema continuității și a romanizării, de la Soporu de Cîmpie, Locusteni, Enisala, așezările și necropolele de tip Chilia-Militari etc. Revenind în Dobrogea, autorul descrie cu amănunte marile așezări urbane și militare ale epocii romano-bizantine, subliniind continuitatea de viețuire pînă în plin secol al VII-lea. În sfîrșit, ultimul capitol (8. *Religion, Arts and Crafts*) este dedicat unei treceri în revistă a religiei, artei și meșteșugurilor antice în România. Autorul explică lipsa unor dovezi numeroase de supraviețuire a cultelor locale în epoca romană prin aniconismul religiei geto-dace. El arată că, totuși, sub haină romană se pot adesea ascunde zeități indigene (*Interpretatio romana*). În privința religiei, ne-am fi așteptat ca autorul să dea o mai mare atenție creștinismului, rolului acestuia în procesul romanizării.

Rezumînd viziunea lui MacKendrick asupra problemelor tratate, am putea spune următoarele : civilizația are pe teritoriul României vechi tradiții, care urcă pînă în neolitic ; în vremea lui Burebista și Decebal ea a atins un nivel la care ar fi greșit să o mai numim „barbară" ; acest nivel a asigurat asimilarea influențelor clasice, greco-romane, și succesul romanizării ; slavii nu au venit în calitate de cuceritori, căci curînd ei au fost absorbiți de masa populației autohtone romanizate ; toate aceste fapte explică poziția particulară a poporului român, a limbii și culturii sale în peisajul etno-cultural al Europei de azi.

Pe lîngă date istorice și arheologice redate corect, cu precizie, pe lîngă idei și interpretări care întrunesc adeziunea generală, cartea lui MacKendrick cuprinde din păcate și destul de multe greșeli, în general minore, ușor de reperat pentru specialist, dar putînd deruta pe cititorul neavizat. Unele dintre ele sînt greșeli de geografie, cum sînt cele de pe harta de la fig. 1.1, unde descoperirile de la Trușești, Cozla, Coțofenești, Monteoru, Wietenberg, Sîncrăieni etc. sînt greșit plasate. Greșite sînt și identificările Popești — Arcidava, Vărădia — Argedava, Cernavoda — Capidava, Cîmpulung — Jidava (dat drept nume antic) etc. (p. XXI). Alte greșeli sînt de natură cronologică. Pe harta amintită, ca și pe harta de la fig. 4.1, unele descoperiri sînt indicate ca reprezentînd alte epoci decît cele din care provin. Calcoliticul este identificat cu perioada de tranziție de la bronz la fier (!). Pătrunderea celților pe teritoriul României este plasată abia la

începutul secolului al III-lea î. e. n. şi se vorbeşte chiar de un atac al lor asupra Histriei pe la 279 î. e. n. (?). Dobrogea ar fi intrat în componenţa imperiului încă de la fundarea provinciei Moesia, în anul 15 e. n. În sfîrşit, semnalăm şi confuzii de ordin istoric : roxolanii şi bastarnii sînt consideraţi drept triburi autohtone (*native tribes*), aşezarea de la Popeşti este definită drept capitală a uniunii tribale *dace*, costobocii sînt localizaţi în nordul Transilvaniei, generalul Cornelius Fuscus ar fi fost ucis la Tapae, iar colonizarea celor 12 000 de daci liberi sub Commodus s-ar fi făcut în Dobrogea, nu în Dacia etc.

Dincolo de aceste greşeli, care se explică prin dificultatea cuprinderii unei problematici atît de vaste de către un cercetător străin şi care, dealtfel, pot fi uşor corectate la o nouă ediţie, cartea lui Paul MacKendrick este valoroasă prin ideile pe care le împărtăşeşte cititorului, ca şi prin materialul documentar adunat şi sistematizat în sprijinul acestor idei. Scrisă într-un stil atrăgător, bogat ilustrată, fără însă a face concesii de la spiritul ştiinţific, această carte contribuie efectiv la răspîndirea cunoştinţelor despre istoria şi cultura veche a pămîntului românesc în cercul cititorilor anglo-saxoni. Pentru acest mare serviciu trebuie să fim recunoscători lui Paul MacKendrick.

Mircea Babeş

Acta Musei Napocensis, XIII, 1976, 675 p.

Recentul volum al anuarului Muzeului de istorie al Transilvaniei (Cluj-Napoca) cuprinde un număr important de studii şi articole de arheologie şi istorie (p. 1—597), de muzeografie (p. 597—630) şi cîteva recenzii (p. 631—668). În cele ce urmează vom prezenta numai acele materiale legate de profilul revistei SCIVA. Aceste 22 de contribuţii privesc cu precădere probleme ale arheologiei zonei de activitate a muzeului care editează publicaţia. Le vom urma în ordinea publicării în volum.

Primele prezintă mai ales descoperiri preistorice din Transilvania. În studiul lui Liviu Groza, *Două interesante descoperiri arheologice din judeţul Caraş-Severin* (p. 1—5), este vorba de o piesă de cult neolitică descoperită la Ohaba Mîtnic, precum şi de o puşculiţă romană din aşezarea civilă de la Tibiscum. Gheorghe Lazarovici şi Zaharia Milea, *Săpături arheologice la Bădeni. Campania din 1968* (p. 7—35), prezintă o aşezare de epoca bronzului (cultura Wietenberg). În anii 1968, 1969 şi 1971, Istvan Ferenczi a efectuat o serie de cercetări pe teren în vederea urmăririi graniţei romane din nordul provinciei Dacia Porolissensis; cu această ocazie a străbătut o zonă mai largă, iar rezultatele acestor investigaţii le comunică sub titlul *Contribuţii la topografia arheologică a văii Someşului (în sectorul Vad-Surduc)* (p. 37—50) descoperiri din neolitic, epoca bronzului şi a migraţiilor). Pentru arheologia preistorică mai amintim studiul colectiv semnat de P. Georoceanu, M. Georoceanu şi C. Lisovschi Cheleşanu, *Observaţii faunistice asupra mormintelor scitice din necropola de la Ozd* (p. 51—54).

În continuare, sînt prezentate alte două studii : unul legat de istoria Dobrogei, *Apeductul antic de la Callatis* (p. 55—64), semnat de Constantin Scarlat; altul cu implicaţii în studiile de numismatică : *Efecte structural-texturale la monedele antice obţinute prin batere* (p. 65—70), de Eugen Stoicovici.

Deosebit de interesante ni s-au părut două articole privind epoca dacică. H. Daicoviciu şi I. Glodariu prezintă *Puncte de reper pentru cronologia cetăţilor şi aşezărilor dacice din Munţii Orăştiei* (p. 71—80). Autorii ajung la concluzia că fortăreaţa şi aşezarea civilă de la Costeşti sînt cele mai vechi (sfîrşitul secolului al II-lea sau începutul secolului I î. e. n.) : din aceeaşi epocă ar putea fi nivelul inferior al zonei sacre de la Sarmizegetusa, o parte a aşezării civile a acestei cetăţi, precum şi nivelurile inferioare de la Feţele Albe (poate şi cetatea de la Piatra Roşie) ; începuturile fortăreţei de la Sarmizegetusa sînt mai tîrzii. Un alt studiu semnează Jan Trynkowski (Varşovia) : *Urmările demografice ale cuceririi Daciei de către romani* (p. 81—88) (articolul a apărut şi în limba polonă în culegerea *Prowincje rzymskie i ich znaczenie w ramach Imperium*, Ossolineum, 1976, p. 135—146). Observaţiile profesorului polonez ni se par destul de judicioase. Arătînd pierderile suferite de populaţia Daciei printre bărbaţii capabili să poarte arme (vezi şi Eutroplus, VIII, 6, 2), Jan Trynkowski subliniază continuitatea populaţiei autohtone : „Arheologia a furnizat argumente care au rezolvat în mod definitiv această controversă. Elementele de cultură materială a dacilor care coexită cu monumentele culturii romane de pe teritoriul provinciei Dacia constituie o dovadă arhi-